

Ierótheos
Mitropolitul Nafpaktosului

Dogmatica empirică **a Bisericii Ortodoxe Sobornicești**

după învățăturile prin viu grai
ale **Părintelui Ioannis Romanidis**

Volumul I
(Dogmă – Morală – Revelație)

Prezentare critică

Traducere din limba greacă de
Tatiana Petrache

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

Doxologia
2014

*Părintelui Gheorghios Metallinós
și domnului Athanasios Sakaréllos
„împreună-ucenici”
ai predaniei Părintelui Ioannis Romanidis,
pe care mult l-au iubit
ca învățător al tradiției ortodoxe*

Cuprins

Introducere la ediția în limba greacă	13
Date biografice și autobiografice despre Părintele Ioannis Romanidis	21

Partea I Dogmă și morală

1. Dogma	109
a) Definiția dogmei	109
b) Dogmă și taină	111
c) Dogma ca expresie a experienței și călăuză cătred experiență	115
d) Scopul anti-eretic și terapeutic al dogmei	122
e) Dogmă și viață bisericească	128
f) Evoluția dogmelor	131
g) Dogme și filosofie	135
h) Caracterul terapeutic al dogmei ca bază a dialogului cu celelalte confesiuni	142
i) Legătura din dogmă și morală-nevointă	145
2. Morala	148
a) Morala filosofică, religioasă și socială	148
b) Morala creștină	153
c) Morala ortodoxă ca nevointă	157

Partea a II-a **Experiența Revelației**

1. Valoarea experienței-cercării	168
2. Experiența ca bază a teologiei ortodoxe	172
3. Revelație și experiență	186
4. Experiență și tipuri de experiențe	192
5. Experiența autentică	199
6. Transmiterea experienței	205

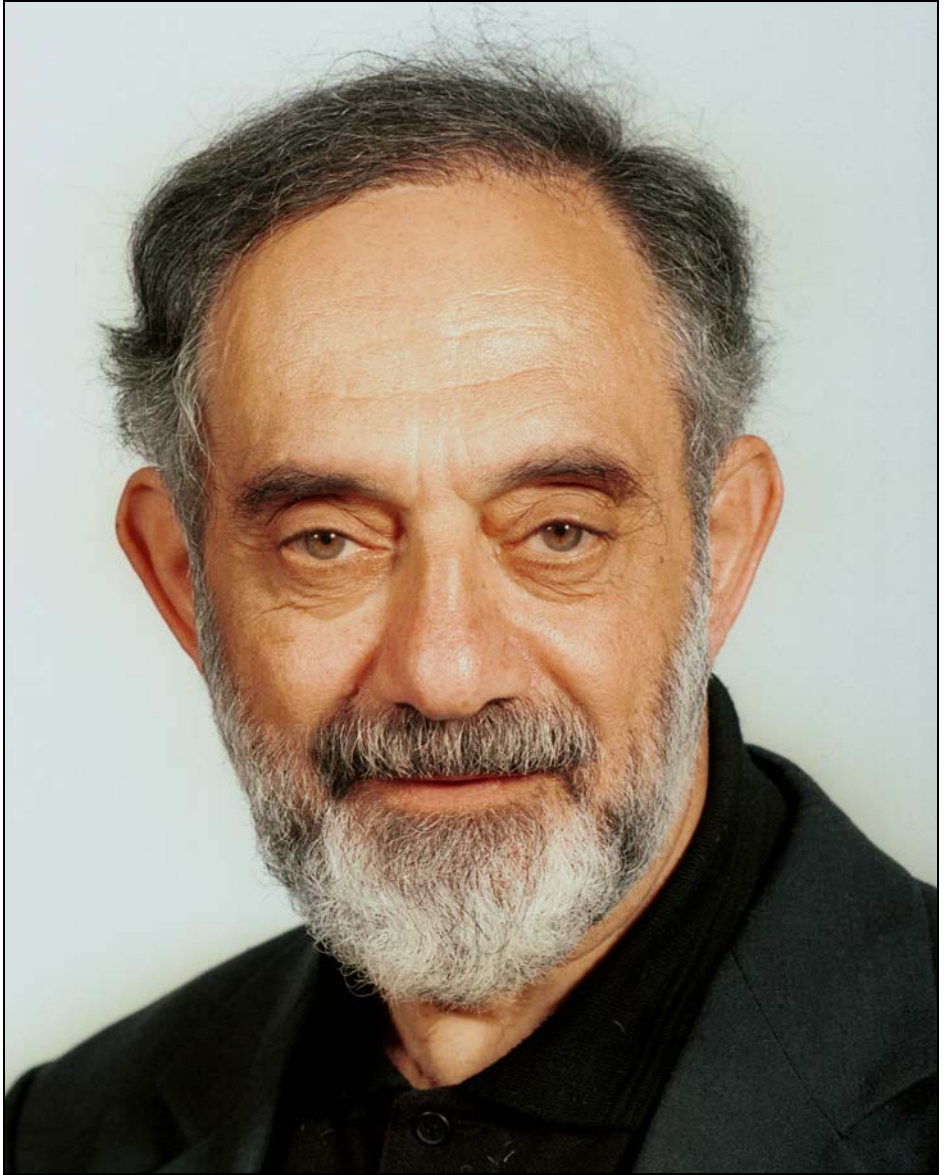
Partea a III-a **Purtătorii Revelației**

1. Îndumnezeiții	210
a) Terminologie	210
b) Vederea lui Dumnezeu – Teologia îndumnezeiților	214
2. Unitatea Prorocilor, Apostolilor și Sfinților	221
3. Prorocii	225
a) Prorocii Vechiului și Noului Testament	225
b) Harisma proorocească	231
4. Apostolii	237
a) Viața și lucrarea Apostolilor	237
b) Viața, tradiția și succesiunea apostolică	242
5. Părinții	249
a) Lucrarea Părinților	249
b) Teologia de Dumnezeu insuflată a Părinților	256
c) Perioada patristică	270
6. Sfinții	279
a) Cine este Sfânt?	279
b) Puterea empirică a credinței	284

Partea a IV-a

Mărturiile Revelației

1. Cuvintele de negrăit-necreate și cuvintele și înțelesurile create	290
a) Deosebirea dintre cuvintele de negrăit și cuvintele și înțelesurile create	292
b) Revelația lui Dumnezeu prin cuvinte de negrăit	293
c) Transmiterea cuvintelor de negrăit-necreate prin cuvinte și înțelesuri create	295
d) De la cuvintele create la cuvintele de nespus	301
2. „Moștenirea credinței”	305
3. Sfânta Scriptură	308
a) Sfânta Scriptură și Revelația	309
b) Insuflarea dumnezeiască a Sfintei Scripturi	316
c) Conservator și liberal	323
d) Scopul Sfintei Scripturi	327
e) Tâlcuirea Sfintei Scripturi	329
4. Vechiul și Noul Testament	338
a) Valoarea Vechiului Testament	338
b) Legăturile dintre Vechiul și Noul Testament	341
c) Diferența dintre Vechiul și Noul Testament	344
5. Sfântă Tradiție și tradiții	349
a) Tradiția ortodoxă	351
b) Esența Tradiției ortodoxe	353
c) Transmiterea Tradiției	359
d) Tradiție și tradiții	362
e) Interpretarea Sfintei Tradiții prin științele astronomiei și medicinei	365
Epilog	375



Decembrie 1998, © Peter Williams / WCC

Introducere

la ediția în limba greacă

Vrednicul de pomenire Părinte Ioannis Romanidis, Profesor de Dogmatică la Facultatea de Teologie a Universității din Tesalonica, nu a fost dintre teologii obișnuiți.

Nu l-am avut profesor, pentru că a preluat catedra de Dogmatică după ce am absolvit eu, dar l-am cunoscut întâi din scrierile sale, apoi l-am întâlnit personal în Atena, după ieșirea sa la pensie. Între noi s-a creat o legătură strânsă, întreținută aproape zilnic pe când trăia la Atena într-o „solitudine teologică”. Mai târziu, când aveam să ajung Mitropolit, mi-a cerut să-l înscriu în registrele clericale ale Mitropoliei mele, luând slobozire de la Arhiepiscopia Americii de care aparținea ca preot.

Domnul Athanasios Sakaréllos – cu care de mulți ani avea o legătură strânsă, fiindu-i avocat personal, și în al cărui birou Părintele Ioannis ținea prelegeri de teologie adresate unui cerc restrâns de oameni, printre care am avut cinstea de-a mă număra de multe ori și eu – mi-a spus odată că Părintele Ioannis a venit pe lume într-o epocă nepotrivită, căci ar fi trebuit să se nască în secolul al IV-lea, în care au trăit marii Părinți ai Bisericii.

Într-adevăr, citindu-l sau ascultându-l pe Părintele Ioannis Romanidis, înțelegeai că exprimă teologia și viața marilor Părinți Capadocieni ai Bisericii și nevoitori ai pustiei din secolul al IV-lea, așa cum o aflăm din scrierile lor și din Pateric sau Everghetinos. Părintele Ioannis Romanidis este un „vlăstar” al secolului al IV-lea ce a odrăslit în secolul XX – sau, mai bine zis, un teolog, în fapt un profesor al Facultății de Teologie din secolul XX ce s-a

strămutat în „duhul” sfinților secolului al IV-lea, pe care, de altfel, l-a și exprimat.

Părintele Ioannis Romanidis nu formulează, desigur, o teologie a sa proprie, ci teologia Bisericii. Se întemeiază pe experiența Prorocilor, Apostolilor și Părinților, așa cum este exprimată în treptele curățirii, luminării și îndumnezeirii, și trăită în experiența Rugăciunii minții în inimă (noetică) și în vederea lui Dumnezeu (Θεωρία). Această teologie nu are nici o legătură cu scolasticismul sau moralismul cultivate în Apus și ulterior pătrunse și în spațiul nostru, fie direct din Apus, fie prin intermediul teologiei ruse care a primit influențe apusene, îndeosebi în vremea lui Petru cel Mare.

Cheile teologiei empirice sunt parcursul omului de la chip la asemănare, de la starea de rob la cea de năimit și apoi la cea de fiu, de la curățire la luminare și îndumnezeire, de la dragostea interesată la cea jertfelnică. Este o teologie a Revelației, fiind legată de îndumnezeirea omului și formulată în continuare în dogme și în învățătura despre tămăduirea și călăuzirea celorlalte mădulare ale Bisericii. Atât de simplă este teologia ortodoxă în temeiurile ei.

Cuvintele Părintelui Ioannis sunt atât ale unui profesor de Dogmatică, cât și ale unui nevoitor. Citindu-l, am înțeles că el însuși avea o anumită experiență în privința temelor duhovnicești, dar nu sunt eu acela în măsură să mă pronunț asupra înălțimii și intensității acestei experiențe.

Învățătura sa, care exprimă teologia Bisericii, este foarte simplă. Se referă la căderea și la mântuirea omului, la vederea Luminii necreate, la felul cum a fost exprimată această experiență, precum și la metoda prin care cineva ajunge să dobândească experiență duhovnicească. Se observă o anumită mișcare circulară, după cum întâlnim și în scrierile Sfinților Părinți. El însuși spunea:

„Teologia ortodoxă are un caracter ciclic. Este ca un cerc. Indiferent de unde ai apuca cercul, îl cunoști pe în întregime, pentru că e același în orice punct. Toate încep la Cincizecime: Tainele Bisericii – Preoția, Cununia, Botezul, Spovedania și celelalte –

hotărârile Sinoadelor etc. Aceasta este cheia teologiei ortodoxe: Cincizecimea. Așadar, cel ce ajunge la îndumnezeire după Cincizecime este călăuzit la tot adevărul."

Lucrul acesta ne amintește de un text uimitor al Sfântului Dionisie Areopagitul, păstrat în opera sa Despre teologia mistică. Acolo ni se prezintă cuvintele despre teologie ale „dumnezeiescului Bartolomeu”: „Teologia este deopotrivă vastă și restrânsă, iar Evanghelia este cuprinzătoare și măreață, dar totodată succintă”. Și continuă Sfântul Dionisie: „Că pricina bună a tuturor lucrurilor este deopotrivă grăitoare și tăcută, cu adevărat fără de cuvinte, neavând nici cuvânt, nici înțelegere, căci depășește mai presus de esență toate, descoperindu-se lămurit și adevărat numai celor ce s-au lepădat de toate, deopotrivă curate și necurate...”¹

Într-adevăr, cuvântul Părintelui Ioannis Romanidis ne arată că teologia este deopotrivă vastă și restrânsă, măreață și succintă, grăitoare, rezervată în discurs și fără de cuvinte. Astfel, când prezintă temele teologice, de multe ori le analizează pe larg, alteori fiind însă succint și apoftegmatic. În acest sens, teologia ortodoxă – care nu e doar cuvântul despre Dumnezeu și cele dumnezeiești, ci și experiența lui Dumnezeu și a celor dumnezeiești – este deopotrivă simplă și profundă, repetitivă dar și subînțeleasă, se exprimă deopotrivă catafatic și apofatic, se trăiește prin și trimite la experiența unei vederi mai presus de vederea și auzirea omenească, adică o supra-vedere și o supra-auzire.

Părintele Ioannis Romanidis vorbea adesea despre aceste teme mai sus pomenite. Am o arhivă cu numeroase cuvântări ale sale înregistrate pe casete. Unele au fost rostite la Universitate sau în diverse săli de conferințe, dar cea mai mare parte o reprezintă prelegerile și convorbirile purtate în biroul avocățesc al domnului

¹ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, ΕΠΕ, Εισαγωγή-Κείμενο-Μετάφρασις-Σχόλια ἀπὸ τὸν Παναγιώτη Κ. Χρηστού, Φιλοκαλία τῶν Νηπτικῶν καὶ Ἀσκητικῶν, 3, Περὶ μυστικῆς θεολογίας, p. 478, 3. (n. trad.)

² *Ibidem.* (n. trad.)

Athanasios Sakaréllos. Aceste cuvântări le-am transcris și le-am pus laolaltă în patru volume.

Din această vistierie duhovnicească am desprins câteva fragmente pentru a prezenta o dogmatică empirică, net diferită de alte forme de dogmatică. Toată bogăția duhovnicească a Părintelui Ioannis este din belșug exprimată în aceste texte. În anumite locuri, pentru a-i întregi învățătura, am folosit și unele fragmente din cărțile sale.

Subliniez încă o dată că extrasele din Părintele Ioannis oferite spre lectură în cele ce urmează sunt transcrise după înregistrări, cuvântul său rostit fiind păstrat neschimbat, cu toate trăsăturile distinctive. Sunt cuvinte puternice, ce transmit vigoarea și căldura caracterului său. În anumite chestiuni Părintele Ioannis se pronunță extrem de categoric, într-un limbaj provocator față de anumite instituții și situații. De asemenea, crescând și studiind în America, sunt câteva locuri în care greaca sa nu e desăvârșită. Trecând cu vederea toate acestea, cititorul trebuie să se concentreze pe bogăția teologiei ortodoxe descoperită de cuvintele sale.

În primul volum, introductiv într-o anumită măsură, dincolo de introducere și de cele câteva date biografice și autobiografice necesare despre Părintele Ioannis Romanidis, este prezentată învățătura sa despre relația dintre dogmă și morală, experiența Revelației, purtătorii Revelației – Prorocii, Apostolii, Părinții și Sfinții – și despre mărturiile Revelației, care sunt Sfânta Scriptură Veche și Nouă, și Sfânta Tradiție. Elementul comun al tuturor capitolelor și al fiecăreia dintre părți îl reprezintă experiența energiei curățitoare, luminătoare și îndumnezeitoare a lui Dumnezeu.

În volumul al doilea vom continua să facem referire la învățătura Părintelui Ioannis Romanidis în ceea ce privește cunoașterea empirică a triadologiei, hristologiei, cosmologiei, antropologiei, ecleziologiei și eshatologiei. Este o altfel de dogmatică, o dogmatică din lăuntrul unei experiențe pe care oricine o poate dobândi trăind în Biserică și sfințindu-se prin harul necreat al lui Dumnezeu, printr-o viață liturgică și ascetică.

În învățătura Părintelui Ioannis pot fi observate felurite repetiții. Acest lucru se explică prin caracterul circular al teologiei ortodoxe, precum am menționat anterior. Nu putem vorbi despre căderea omului fără a face referire la întunecarea minții (νοῦς) și pierderea comuniunii cu Dumnezeu. Mai mult încă, nu putem vorbi despre restaurarea omului fără a ține seama de treptele curățirii, luminării și îndumnezeirii. Nu-i cu putință să te ocupi de îndumnezeirea omului fără a pomeni despre Revelația Cuvântului neîntrupat și întrupat. Nu-i îngăduit să vorbești despre Biserică fără a avea în vedere împreună-lucrarea Sfințelor Taine cu metoda curățirii inimii, luminării minții și îndumnezeirii.

De altfel toate cele patru capitole ce urmează sunt o singură unitate, căci în toate se vorbește despre Revelație, experiența Revelației, purtătorii Revelației, mărturiile Revelației și felul în care Revelația devine dogmă și morală.

Astfel, repetițiile sunt firești și necesare atât în ceea ce privește taina mântuirii omului, cât și în definirea vieții duhovnicești. Lucrul acesta l-a exprimat desăvârșit Apostolul Pavel: „Ca să vă scriu aceleași lucruri, mie nu-mi este anevoie, iar vouă vă este de folos” (Filipeni 3, 1). Când o învățătură este spusă numai o dată, este uitată și trecută cu vederea, în vreme ce repetițiile o înscriu în gând și în inimă. Citind scrierile Sfinților Părinți, vedem că sunt întărite adevărurile centrale ale Revelației, în jurul cărora își articulează ideile. Astfel există o unitate fără de fisură.

Desigur, nimeni nu e infailibil, nici Părintele Ioannis Romanidis – însă duhul teologiei pe care a predat-o este duhul teologiei Prorocilor, Apostolilor și Părinților, în conformitate cu învățătura Bisericii Ortodoxe Sobornicești. Cititorul trebuie să „prindă” acest duh al învățăturii sale, care reprezintă esența tradiției patristice. Și aș recomanda, chiar l-aș ruga pe cititor, să privească învățătura Părintelui Ioannis în întregul ei, fără să desprindă câte o frază din context, izolând-o și trăgând apoi concluzii care să contrazică cele spuse în alte pasaje. Spre exemplu, cele despre dogmă trebuie cercetate împreună cu cele despre Revelația lui Dumnezeu; iar cele despre Proroci, Apostoli și Părinți trebuie studiate în corelație cu

cele despre cuvintele și înțelesurile necreate și create, despre Sfânta Scriptură și Tradiție. Numai așa va dobândi o imagine neștirbită – în caz contrar, cititorul va săvârși o nedreptate împotriva adevărului cuvintelor sale.

Aplecat fiind vreme îndelungată asupra Dogmaticii empirice – de mai bine de douăzeci de ani – I-am dat neîncetat slavă lui Dumnezeu că sunt mădular al Bisericii Ortodoxe, că l-am cunoscut pe Părintele Ioannis Romanidis și a ajuns la mine această vistierie a moștenirii sale duhovnicești.

Cred că multor cititori le va fi de ajutor, dându-le o nouă perspectivă în înțelegerea și experiența dogmaticii Bisericii Ortodoxe Sobornicești.

Sunt mulți cei care au ajutat la editarea acestui prim volum, în diferitele sale faze de lucru. Domnul Athanásios Sakaréllos mi-a oferit multe casete cu înregistrări. Vrednica de pomenire Stareță Fotiní, împreună cu monahiile Ioana și Calinica de la Sfânta Mănăstire „Nașterea Maicii Domnului” – Pelaghia, domnul Gheorghios Gheorgátos și doamna Eléni Papadopoúlou-Gheorgátos au transcris cuvântările de pe casete. Doamna Mary Iliopoúlou, doamna Sissy Serafetinídou, Gheorghios și Eleni Gheorgátos au cules în calculator manuscrisele transcrierilor. Doamna Vasilikí Melikídou a realizat indexul tematic. Domnul Anastásios Filippídis și Dr. Efthimía Mavromicháli au tradus diverse texte din engleză în greacă. Arhimandritul Calinic Gheorgátos și Părintele Gheorghios Papavarnávas mi-au cules însemnările manuscrise, cel dintâi făcând și redactarea finală. Doamna Elefthería Serbéti și Dr. Vasilikí Melikídou au revăzut textul final și au făcut observații filologice importante. Maica Siluaní, Stareța Sfintei Mănăstiri „Nașterea Maicii Domnului” – Pelaghía, împreună cu obștea, a îngrijit această ediție. Le mulțumesc tuturor din inimă, rugându-mă lui Dumnezeu să-i binecuvânteze din belșug.

Selecția finală a fragmentelor și corelarea lor a fost extrem de istovitoare și mi-a luat multă vreme. Cer înțelegere din partea cititorilor.

Am simțit o deosebită binecuvântare să mă ocup cu aceste subiecte dogmatice din perspectiva învățăturii Părintelui Ioannis Romanidis, și Îl rog pe Dumnezeu să-i odihnească sufletul în pământul celor vii pentru osteneala și râvna sa, căci întreaga sa viață a fost arzând după teologia ortodoxă a Bisericii primare, aducând în vremea noastră întregul ei duh și întreaga ei vigoare.

*Scrisă la Nafpaktos în 6 august 2010,
la Praznicul Schimbării la Față
a Domnului nostru Iisus Hristos*

† Ierótheos, Mitropolitul Nafpaktosului

Partea I

Dogmă și morală

Dogmă și morală

Părinții Sinoadelor Ecumenice s-au pronunțat asupra diverselor probleme dogmatice și canonice apărute în vremea lor. Dogmele poartă numele de „hotare”^{*} pentru că delimitează adevărul de înșelare, exprimând Revelația lui Dumnezeu încredințată sfinților. Morala-ethosul** reprezintă aplicarea dogmei – viața corelată cu dogma – și privește atât întreaga viață a creștinului, cât și unitatea Bisericii.

Prin urmare, există o foarte strânsă legătură între dogmă și morală, între credință și viață. Sunt cu neputință de separat. Vom analiza acest lucru în paginile următoare. Pentru început ne vom îndrepta atenția asupra esenței și însemnătății dogmei, iar ulterior asupra esenței și însemnătății moralei.

^{*} gr. ὄρος, care inițial avea sensul de „bornă, piatră de hotar, hotar, limită, frontieră”, ulterior căpătând și sensul de „definiție a unui cuvânt, termen”. (n. trad.)

^{**} gr. ἦθος, „obicei, mod de viață, cutumă”, de la care s-a format cuvântul ἠθικὴ, „morală, etică”. (n. trad.)

1. Dogma

În cartea de față, atunci când ne referim la dogme, nu le privim din punct de vedere filosofic, științific, sociologic sau religios, ci din perspectivă bisericească, teologică. Căci putem întâlni dogme în toate organizațiile umaniste și sociale, însă important e felul în care Biserica vorbește despre dogme prin Sfinții ei Părinți.

a) Definiția dogmei

Dogmele sunt sentințele Sfinților Părinți date la Sinoadele Ecumenice, în momentele când aveau de înfruntat învățături eretice care stricau adevărul revelat. Mai întâi apărea o învățătură eretică despre Hristos, sau despre Sfântul Duh, sau despre Dumnezeuul Treimic în general, sau în ceea ce privește teologia Persoanelor Sfinte Treimi și dumnezeiasca Iconomie, adică Întruparea Celei de-a doua Persoane a Sfintei Treimi, a Fiului și Cuvântului lui Dumnezeu – și ulterior Sfinții Părinți se întruneau în Sinoade Locale și Ecumenice și trasau „hotarele” dreptei-credințe.

Locul central în discuțiile Sfinților Părinți îl deținea Persoana lui Hristos, în Care firea dumnezeiască și cea omenească s-au unit neschimbat, neamestecat, nedespărțit și neîmpărțit. Așadar, Sfinții Părinți nu purtau discuții filosofice abstracte despre Sfânta Treime.

„Întotdeauna discutau despre această Persoană concretă, Care S-a arătat Prorocilor și L-a descoperit întru Sine pe Tatăl în Duhul Sfânt. Prin urmare nu discutau la modul abstract despre dogma Sfintei Treimi, ci despre

această Persoană concretă a Vechiului Testament, Care S-a revelat Prorocilor, iar apoi, în trup, Apostolilor.”

Astfel, trasarea „hotarelor” Revelației este numită dogmă. În esență însă, dogma Îl arată pe Hristos revelat întru slavă. Este o expresie a teofaniilor, atât ale Vechiului, cât și Noului Testament. Dogma nu este o simplă mărturisire exterioară de credință, ci o formulare a adevărului revelat. Iar lucrul acesta l-au săvârșit Sfinții Părinți dintr-un motiv anume, din cauza faptului că ereticii puneau sub semnul îndoielii Revelația. Prin urmare, există o diferență între dogmă și tâlcuire.

„Cât despre Părinții Bisericii, atunci când spunem dogma Sfintei Treimi, înțelegem teofaniile. Nu-i vorba nici de «trei Ipostasuri», nici de «o ființă», nici de «deoființă» – nimic din toate acestea, care sunt doar criterii raționale folosite împotriva ereticilor, criterii pe care Părinții, când făceau tâlcuirea Sfintei Treimi, nu le foloseau. Doar în cazul ereticilor le foloseau.

Când învață în lăuntru Bisericii (adică în predicile către creștini), Părinții fac tâlcuire. Sfânta Treime înseamnă teofaniile Vechiului Testament. De ce psalmodiem arătarea Sfintei Treimi la Botezul lui Hristos? Pentru că i s-a descoperit lui Ioan Botezătorul că Hristos este Îngerul Domnului din Vechiul Testament; că, văzându-L pe Hristos, Îl vedem pe Tatăl, în Duhul Sfânt.”

Prin urmare, dogmele au rolul de medicamente pentru cei bolnavi duhovnicește, fiind folosite în scopul tămăduirii lor.

„Dogmele și teologia sunt medicamente. Când ne-am făcut bine, nu mai luăm medicamente; le luăm numai cât suntem bolnavi. Omul e bolnav pentru că nu este în măsură să-L vadă pe Dumnezeu. Nu-i pregătit, pentru că nu are dragoste. Și faptul că nu are dragoste înseamnă că este bolnav.”

Așa cum bolnavul ia medicamente ca să se vindece, ca să ajungă la sănătate, la fel și cel bolnav duhovnicește folosește medicamentele ca să se vindece, ca să ajungă la îndumnezeire. Desigur, când a ajuns la îndumnezeire, dogmele-medicamente nu-i mai sunt de folos. Dar nu sunt abandonate de Biserică, pentru că mai sunt și alți bolnavi care au nevoie de ele – ci nu-i mai sunt de folos doar celui ce ajunge la îndumnezeire și vede slava lui Dumnezeu.

„Dogmele nu sunt o stare permanentă, ci sunt medicamente, iar scopul medicamentelor e să termini cu ele odată ce te-ai vindecat. Când ne vindecăm nu mai avem nevoie de medicamente. Deci dogmele există numai atâta vreme cât nu-L vedem pe Hristos întru slavă. Odată ce L-am văzut pe Hristos întru slavă, atunci am sfârșit cu dogma. Și despre ce sunt dogmele? Despre Hristologie și Sfânta Treime. Ce nevoie mai avem de cuvintele și înțelesurile despre Întrupare și Sfânta Treime, de vreme ce-L vedem pe Hristos ca Sfântă Treime și Întrupare?”

Desigur, dogmele Sinoadelor Ecumenice încă le mai sunt de trebuință și celor îndumnezeiți, pentru că prin aceste dogme ei trasează „hotarul” adevărului revelat.

b) Dogmă și taină

Este esențial să facem distincția între dogmă și taină, pentru că una e taina Sfintei Treimi, care este trăită, pe cât e cu putință, de omul îndumnezeit, și alta e dogma, adică formularea rațională a tainei Sfintei Treimi sau a Revelației. Distincția aceasta este fundamentală pentru teologia ortodoxă.

„Dumnezeu e pururea taină. Trebuie să facem deosebirea între taina Sfintei Treimi și dogma Sfintei Treimi. Una e dogma, alta e taina.”

lăuză, și nimic mai mult. Dar cei aflați pe treapta luminații știu că într-o zi dogma se va sfârși.

Când cineva ajunge la îndumnezeire, dogma se sfârșește. Nu mai există dogmă. Însăși Rugăciunea minții se oprește. Chiar dacă Duhul lui Dumnezeu Se roagă înlăuntrul omului cu psalmi, cântări sau prin cuvinte – Însuși Duhul Se roagă prin cuvinte omenești înlăuntrul omului –, atunci când omul ajunge la îndumnezeire, chiar și această Rugăciune noetică a Duhului Sfânt se oprește.

E ceea ce spune Apostolul Pavel: *«Când va veni ceea ce este desăvârșit, prorociile se vor sfârși»*, adică teologia se va sfârși, *«limbile vor înceta»*, adică diferitele moduri de Rugăciune a minții încetează, *«știința se va sfârși»* (cf. I Corintheni 13, 8-13), adică ceea ce numim azi dogme, teologie etc. Toate se sfârșesc în îndumnezeire.

Desigur, când omul se întoarce din îndumnezeire, când încetează să mai aibă vederea lui Dumnezeu, atunci își continuă iarăși prin dogme rugăciunea, iar Duhul Se roagă iarăși înlăuntrul său, ca și mai înainte. În viața aceasta, îndumnezeirea nu e o stare permanentă.”

Chiar și atunci când Dumnezeu Se revelează omului, El rămâne tot taină. Omul cunoaște din experiență că Dumnezeu există, dar nu cunoaște și „cum” există.

„Nici Întruparea, nici dogma Sfântei Treimi nu pot fi înțelese. Și din motivul acesta, Dumnezeu, chiar și atunci când Se descoperă, mai ales atunci când Se descoperă, rămâne taină, iar mintea omenească nu poate pătrunde taina aceasta a necreatului, și nu poate pricepe nici cum necreatul S-a întrupat și S-a unit cu firea omenească. O știm numai – pentru că se vede limpede din experiența Cincizecimii, a Schimbării la Față și din experiența îndumnezeirii Înaintemergătorului la Botezul Domnului, care este Revelație, Revelația prin excelență a Sfintei Treimi – știm că Dumnezeu rămâne taină.

Prin urmare, să stăm ca protestanții și ca francii și să susținem că odată cu trecerea timpului avem o înțelegere mai profundă a dogmelor Bisericii – astea-s aberații. Pentru că, la urma urmei, ce înseamnă o înțelegere mai profundă, din moment ce, în experiența îndumnezeirii, a Cincizecimii, s-a sfârșit și dogma, s-au sfârșit și înțeleșurile, și cuvintele din care sunt alcătuite dogmele? Experiența îndumnezeirii nu este dogmă, este mai presus de dogmă, pentru că dogma este exprimarea tainei, dar exprimarea tainei nu înseamnă și înțelegerea tainei, pentru că «a-L exprima pe Dumnezeu este cu neputință, iar a-L înțelege, și mai cu neputință». Și cu asta, basta, am încheiat subiectul.”

c) Dogma ca expresie a experienței și călăuză către experiență

Dogma nu a fost formulată nici de filosofi, nici de moralști, nici de conservatori în scopul de a-i constrânge pe oameni, ci de Sfinții Părinți, care au avut experiența slavei necreate a lui Dumnezeu, în scopul de a-i înfrunta pe eretici și a-i călăuzi pe credincioși la îndumnezeire. Astfel, dogma este strâns legată de experiența îndumnezeirii Sfinților văzători de Dumnezeu.

Temelia dogmei este experiența Sfinților. În acest fel și noi, primind dogmele și fiind în legătură cu Sfinții îndumnezeiți și cu scrierile lor, le moștenim experiența, nu doar cuvintele și termenii pe care i-au hotărât.

„Tâlcuirea Părinților nu este doar rodul cărților pe care le-au citit, ci și al propriei lor experiențe. De aceea, când vorbesc despre dogme, Părinții nu fac doar simpla tâlcuire a textelor, ci vorbesc și din experiența lor, la fel ca un astronom care, atunci când predă o lecție, nu vorbește doar din tratatele de astronomie, ci se uită și

prin telescop, verificând cu telescopul cele scrise în cărți. De fapt, telescopul este mai important decât cărțile. La fel și în teologia patristică, mintea (*νοῦς*)* celor luminați este mai importantă decât cărțile. Mintea aflată în stadiul luminării este exact ca astronomul care se uită prin telescop. Aceasta este experiența dogmei. Noi nu am moștenit numai dogma, am moștenit și experiența dogmei. Același lucru se întâmplă și cu ereticii. Atunci când Arie sau Nestorie proferează ineptii, nici ei nu vorbesc numai din cărți, ci și din experiența lor (înșelată), căci dogma se naște din viață, la fel cum orice om de știință modern vorbește din propria lui experiență.”

Sfinții Părinți au pus în cuvinte această experiență a îndumnezeirii și, de vreme ce au avut aceeași Revelație, atunci când se întâlneau în Sinoade Ecumenice cădeau de acord și asupra formulării.

„Pe vremea când s-au formulat dogmele, exista o identitate a experienței Părinților. Prin urmare, Părinții, vorbind din una și aceeași experiență, puteau foarte ușor să cadă de acord și asupra formulării. Era ușor. Nu asta le era lor greu.

Dar ce le era greu? Nu să formuleze propriu-zis dogma, ci să găsească o asemenea formulare încât să nu poată fi răstălmăcită în mod eretic. Asta era problema Părinților.”

Faptul că dogmele sunt formulările experiențelor îndumnezeirii Sfinților este doar unul din aspecte, celălalt fiind faptul că dogmele îi călăuzesc pe cei ce le primesc către îndumnezeire, devenind propria lor viață.

„Din moment ce scopul teologiei este curățirea și luminarea minții, iar expresia acestei experiențe a îndumnezeirii este dogma, atunci dogma este infailibilă în

* Vezi nota de la p. 25 (n. trad.)

Biserica Ortodoxă, ca fiind expresia acestei experiențe a îndumnezeirii avute de Proroci, Apostoli și Părinții Bisericii.

Însă dogma, această formă de expresie a experienței îndumnezeirii, noi o cunoaștem nu numai ca dogmă, ci și ca viață a Sfinților Bisericii, sau a oricărui om ajunge la aceeași experiență a îndumnezeirii. Avem dogma ca expresie a experienței îndumnezeirii, și după aceea avem dogma care devine viață pentru cei ce ajung la îndumnezeire.”

Ceea ce înseamnă că dogma este atât expresie a îndumnezeirii, cât și călăuză către îndumnezeire.

„Nu e nimic altceva care să poată fi numit teologie din punct de vedere ortodox. Și singurul lucru care poate fi numit dogmă în tradiția ortodoxă este expresia experienței îndumnezeirii, dogmă care este și expresie, și călăuză către experiență – exact cum se întâmplă în științele pozitive, unde experiența anterioară, descrierea și exprimarea ei conduc la repetarea experienței de către studenți. Și cercul acesta din științele pozitive îl regăsim și în tradiția patristică.”

Aceasta înseamnă că teologia ortodoxă descrie un cerc, în sensul că începe cu Revelația pe care au avut-o văzătorii de Dumnezeu, după care experiența aceasta a vederii lui Dumnezeu este formulată, pe cât e omenește posibil, cu scopul de a-i călăuzi pe cei ce o primesc la trăirea Revelației. În sensul acesta spunem că dogmele sunt strâns corelate cu tămăduirea omului.

„Aceasta este esența învățăturii dogmatice ortodoxe. Toate dogmele ortodoxe se nasc din această experiență, pentru că aceasta este Revelația; din această experiență se nasc, și către această experiență conduc omul, asta-i scopul lor. Cu această experiență începem și cu această experiență sfârșim.

Prin urmare, teologia ortodoxă are un caracter ciclic. E ca un cerc. Indiferent de unde ai apuca cercul, ești tot pe cerc. Începem și sfârșim cu acest diagnostic și terapie. Deci care-i criteriul Ortodoxiei? Nu dogma ca fenomen strict formal, adică numai să zicem din gură: «Cred într-Unul Dumnezeu, Tatăl Atotțiitorul, Făcătorul Cerului și al pământului...», și mai știu eu ce, să zicem dogmele ca pe-o poezie, să discutăm despre Primul Sinod Ecumenic, al Doilea, al Treilea etc.

Care-i criteriul Ortodoxiei? E învățătura care pune un diagnostic corect al stării omului, aplică terapia corectă și-l călăuzește pe om de la curățire la luminare, și de la luminare la îndumnezeire. Acesta este criteriul dogmei ortodoxe. Deci scopul dogmei ortodoxe este terapia omului și păzirea cadrelor înlăuntrul cărora se săvârșește această terapie.”

Astfel, scopul dogmelor nu este pur și simplu de a fi scrise în cărți și depozitate în biblioteci, ci de a deveni experiență personală, viață. De fapt, la fel se întâmplă în toate științele, inclusiv în medicină. Studiem știința medicală tocmai ca să putem vindeca bolnavii. Astfel, primim dogmele mai întâi cerebral, pentru ca ulterior ele să ni se facă viață.

„Îndumnezeitul – care are harisma deosebirii duhurilor, se află în starea vederii lui Dumnezeu și înlăuntrul inimii sale lucrează Rugăciunea „de un singur gând” – a ajuns un deținător al adevărului. Acesta este adevărul care îl va face liber, nu adevărul dogmatic pe care ni-l așezăm noi frumos în dulap și batem apoi metanii la dogmele ortodoxe, nu ăsta-i adevărul care mântuiește.

Acuma, noi credem că avem dogmele – Primul Sinod Ecumenic zice..., al Doilea..., al Treilea... – și, într-adevăr, acestea sunt învățăturile dogmatice ale Bisericii; iar noi avem impresia că adevărul ne va mântui, în sensul că trebuie să primim noi în literă toate dogmele Sinoa-

delor Ecumenice și e suficient ca să putem fi liberi și să dobândim mântuirea. Asta-i o înțelegere papistașă despre primirea dogmelor.

În credința ortodoxă – căutați, dacă vreți, la Simeon Noul Teolog, și-o să găsiți mai multe despre aceasta – dogma trebuie să ajungă viață. Dogma trebuie să ajungă experiență. Dogma trebuie învățată empiric. Primim mai întâi dogma, așa, cerebral, ca pe-o lecție la școală, și în momentul în care am primit-o, trebuie să transpunem această lecție în experiență. Dogma trebuie să ajungă viață.

Exact același lucru se întâmplă și în științele pozitive. Studiez medicina, merg la primele cursuri din anul întâi, ca un student în anul întâi ce sunt, studiez una-alta din preliminarii, apoi ajung în punctul în care îmi aleg o anumită specializare – patologia, bunăoară – și, se-nțelege, o să-mi încep de-acum formarea. Ca să ajung medic, trebuie să mă duc la un spital, să lucrez, să fac practică, și în felul acesta dogmele științei medicale ajung pentru mine viață. Și numai atunci când au ajuns viață eu mă pot numi medic. Din cauza asta nici nu se pune problema doar să primim dogmele, ci dogmele trebuie să ni se facă viață, și numai când dogmele ni s-au făcut viață, atunci ajungem și noi teologi, medici duhovnicești etc., și ne așezăm corect în cadrul Bisericii și al terapiei teologice.”

„Simeon Noul Teolog o spune foarte clar. O spune literal: viață – dogmă – viață. Folosește chiar aceste cuvinte.”

De regulă, clericii, și mai ales episcopii, trebuie să cunoască în mod empiric adevărurile Bisericii. Biserica primară era deosebit de atentă la acest aspect. Însă, dacă nu se găseau clerici care să aibă experiența personală a Cincizecimii pentru a se alege dintre ei episcopi, atunci se căutau măcar clerici

Din cauza asta ne și acuză protestanții și anglicanii că am luat o ipoteză speculativă și-am ridicat-o la rangul de dogmă, și că în felul acesta noi suntem, de fapt, cei care am provocat schisma. Pentru că, din moment ce înainte nu era decât o simplă speculație, înseamnă că oricând puteai să zici că Sfântul Duh purcede și din Tatăl și din Fiul, și nu erai eretic. Sau numai din Tatăl, și iarăși nu erai eretic. Doar de-acuma încolo ești eretic, că așa a stabilit Sino-dul VIII Ecumenic.”

Însă o asemenea concepție nu este nici ortodoxă, nici patristică.

d) Scopul anti-eretic și terapeutic al dogmei

Am subliniat mai sus că dogmele sunt formularea experienței Sfinților, și călăuzesc la experiența Revelației. Prin urmare, sunt o consemnare a experienței și totodată o călăuză către experiență. Aceasta ne mai arată și că scopul dogmelor, pe care îl vom vedea expus pe larg în acest capitol, este combaterea ereziilor și călăuzirea credincioșilor.

„Dogmele Bisericii sunt axiomele născute din această experiență a curățirii, luminării și îndumnezeirii. Prin urmare, dogmele nu sunt niște rezultate ale speculațiilor raționale, așa cum își închipuie teologii și istoricii apuseni ai dogmelor – ca, de altfel, și-ai noștri care le calcă pe urme.

Dogmele nu au apărut dintr-un efort speculativ al unor teologi deștepți care stau și filosofează. Ci dogmele sunt formulări ale învățaturii Bisericii, pe care Părinții Bisericii le-au întocmit ca să păzească Biserica de erezii. Pentru că, ori de câte ori s-a formulat o dogmă, s-a făcut cu scopul de-a se combate o erezie anume.

Niciodată Biserica nu s-a întrunit ca să formuleze o dogmă doar de dragul virtuozității speculative a unor

teologi care stau frumos la catedrele lor universitare și meditează filosofic, sociologic ș.a.m.d. Niciodată nu s-a întâmplat așa ceva. Toate Sinoadele Ecumenice și Locale, ori de câte ori s-au ocupat cu redactarea dogmei, erau de fiecare dată puse față în față cu o erezie concretă.

Aceasta este exact realitatea istorică. Din punctul de vedere al tradiției patristice, formularea dogmei pentru combaterea ereziei era o expresie a vieții liturgice a Bisericii. Pentru că erezia era contrară vieții Bisericii, adică se împotriva experienței Bisericii. Și experiența aceasta, în fond, ce este? Este curățirea, luminarea și îndumnezeirea. Și tot ce este în acord cu experiența aceasta este Ortodoxia.”

Sinoadele Ecumenice s-au întrunit ca să combată ereziile și pe eretici, dar în același timp și să-i catehizeze pe credincioși, pentru a-i păzi de erezie și a-i tămădui, ca să poată să dobândească rugăciunea neîncetată și să ajungă la îndumnezeire. În acest cadru poate fi văzută valoarea dogmelor.

„Dar paradoxul a fost că, din cauza ereziei ariene – fiind erezia ariană de așa natură –, Biserica Ortodoxă a fost silită să introducă o nouă terminologie în formularea dogmelor, ca dogma să fie exprimată corect, astfel încât creștinii să nu cadă în erezii și să-și riște mântuirea.”

„Sfinții Părinți, având drept scop terapia, încercau să găsească o terminologie comună. În esență, din perspectiva structurii lăuntrice a Bisericii, care înseamnă curățire, luminare, îndumnezeire, viață liturgică și toate celelalte, nu era nevoie de formularea asta, ci a fost nevoie din motive catehetice, ca în felul acesta credincioșii să poată fi păziți de eretici și să știe cine sunt adevărații învățători, pentru a putea afla tămăduire, care tămăduire nu există la eretici.”

E limpede că, pe lângă combaterea ereticilor, terminologia contribuie și la tămăduirea oamenilor, a credincioșilor, de aceea „dogma este o terapie dogmatică”, adică are „o însemnătate terapeutică”. Astfel stând lucrurile, criteriile teologiei ortodoxe „nu sunt dogmatice formal, ci terapeutice”.

„Acum, partea terapeutică e cea mai importantă dintre toate, pentru că omul, dacă nu trece și prin terapie, degeaba primește pur și simplu dogmele, după cum spun Părinții. Pentru că scopul dogmelor e de-a fi folosite ca medicamente pentru tămăduirea omului.

Deci dogma este un medicament. Și paradoxul e că, la fel cum în experiența îndumnezeirii până și Sfânta Scriptură se sfârșește, împreună cu toate înțeleșurile și cuvintele, la fel și dogma, în experiența îndumnezeirii, se sfârșește. Iar dogma ce este, de fapt? Nu e înțeles și cuvânt? Dogmele sunt înțeleșuri și cuvinte. Nu se deosebesc de Sfintele Scripturi, nici de oricare din ideile noastre, în general, pe care le avem despre Dumnezeu.

Și aici se ridică o întreagă problemă: cum s-au dezvoltat dogmele în Biserica Ortodoxă? Doar pentru că Părinții voiau să înțeleagă filosofic credința? Sau dogmele s-au dezvoltat în mod «negativ», prin combaterea ereziilor?

Or, dacă luăm dogmă cu dogmă – și-o să le luăm, dacă sunteți dispuși să urmărim toată această chestiune de la un Sinod la altul – o să vedeți că la fiecare dogmatizare a uneia dintre învățăturile Bisericii, Biserica n-a făcut-o în efortul de a înțelege ea credința, ci ca să-i dea afară din Biserică pe ereticii care denaturau credința. Culmea e că tocmai ereticii erau cei care căutau să înțeleagă credința în mod filosofic, nu Părinții.”

De asemenea, dogmele îl orientează corect pe om către experiența îndumnezeirii.